

زاراوهکانی ناو

● عبدالرزاق بیمار ●

کتیبخانه

قوتابخانه

سههتا:

بی کەس، شیخ محەممەدی خال، رەفیق حیلمی .
عبدالقادر قەزازو هی دی که له وه رگیڕانی ئەو کتیبانە:
بەشدارییان کرد هەریه که کۆمه لیک زاراوهی تازهی له کتیبی
خۆی دا بە کارهینا .

بەلام له سالی ۱۹۵۸ دا تیشکی شۆرشى ۱۴ تەمور
لایەنى تاریکی خۆیندنی کوردی روناک کردهوه .
کوردی خۆیندن له هەموو قوناغی سههتایی دا له زۆربهی
شارهکانی لیوای ههولیرو سلیمانی و هی دیکه بریاری له سه
درا، لهم روهوه دوو ههنگاوی زۆر گرنگ نرا : یه که
سالی ۱۹۵۹ دا به ریه به ریتی گشتی خۆیندنی کوردی
دامهزرا که بوو به یه کینک له ده زگاکانی وهزارهتی

له بهر ئەوهی ئیمه له چاو گهلانی تردا زۆر درهنگ
خۆیندیمان له قوتابخانهکان دا بوو به کوردی، مه سه له ی
دانانی زاراوه له کتیبهکانی قوتابخانه دا ساوا به .

ئه گهر سالی ۱۹۲۰ یه کهم کتیبی قوتابخانه مان کتیبی
(شهوه له مین قراءهتی کوردی) بیت^(۱) بو پۆلی یه که می
سههتایی تا سالانی په نجا خۆیندن به کوردی هه موو
قوتابخانهکانی کوردستانی نه گرت هوه و جوولانه وهی وه رگیڕانی
هه ندیک کتیبی قوتابخانه زۆر به سستی به ریه ده چوو، له م
ماوه یه دا مامۆستایان ره شید نه جیب، ع .و . نووری،

(مه عاریف) و ئەرکی ئاماده کردن و پیش خستنی خویندنی کوردی پی سپیردرا.

دووم نه قابه ی ماموستایان له سالانی ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ دا دوو کۆنگره ی بۆ ماموستا کورده کان له شه قلاوه به ست که ژماره یه کی باش نووسه رو روشنبرانیس له گه ل ماموستایان به شدارییان تیدا کردو له گیروگرفتی خویندنی کوردییان کۆلی یه وه و گه لی بناغه ی به که لکیان بۆ پیش خستنی ره و ره وه ی خویندنی کوردی دانا.

ئه نجامی ئه م هه نگاوه پینک هینانی چهند لیژنه ییکی لی هاتوو بوو که بۆ دانان و کۆکردنه وه وه رگێرانی کۆمه لیکیی به نرخی زاراوه ی زانستی و روشنبری قولیان لی هه ل مالی، نامیلکه ی (زاراوه ی زانستی کوردی) یان بلا و کرده وه. ^(۲)

دوای ئاداری ۱۹۷۰ ش ده رگای خویندنی کوردی خرایه سه رگازی پشتی و قوناغی سه ره تایی و ناوه ندی و ئاماده یی گرته وه بۆ یه که م جار له میژ وودا کتیبه زانستی یه کانی وه کۆ کیمیا و زینده ورزانی و پرووه ک و بیرکاری کران به کوردی، جگه له هه موو بابه ته کانی تری خویندن.

ئیسنا کتیبه کانی ئه و قوتابخانه ی له ناوچه ی ئوتونومی کوردستان به کوردی ده خوینن له پۆلی یه که می سه ره تایی یه وه تا شه شه می ئاماده یی له هه موو بابه ته کان - جگه له زمانی ئینگلیزی و عه ره بی و ئایین - به کوردی یه، دیاره هه ر ئه و کتیبه و پروگرامه شه که وه زا ره تی په ره وه بۆ گشت عیراق بریاری له سه ر داوه.

وه رگێرانی ئه و کتیبه شه وه کۆ من ئاگام لی یه پله به پله و سال به سال بوو، هه ر ساله کتیبه پۆلیک ده کرایه کوردی و بۆ ئه م کاره ش لیژنه داده ندرا، هه و ل ده درا ماموستای ده رسی بابه ته که و شاره زای بابه ته که له گه ل زمان پاراویک [نووسه ر، یان زمانه وانیک] له لیژنه که دابن. جا هه ر لیژنه ییک به پیی به ندو به ش و برگه ی بابه تی کتیبه که ی خۆی زاراوه ی ئاماده ده کردو هه ندیک فه رمانبه رانی به ریه به ریتی خویندنی کوردیش به پیی جووری شاره زایی و ده ست په رزان و توانای خویمان له ری پی دان و چه سه پانندن و ده ستکری کردنی ئه م

زاراوانه دا - سال به سال که کتیبه کان چاپ ده کرانه وه - که م زۆر هاوبه شییان ده کرد. له ئه نجام دا هه زاران زاراوه بۆ یه که م جار له کتیبه کانی قوتابخانه کۆبووه وه و نزیکه ی سی چوار هه زاریکی لی پوخته کران و له ژماره (۱۴) ی سالی ۱۹۷۸ ی گوڤاری (په ره وه و زانست) دا به کۆمه ل بلا و کرانه وه.

ئه م کاره به نرخی له لایه که وه تا قی کردنه وه ییکی زمانی کوردی بوو که ده ری خست زمانیکی وشک و بی کاره نی یه و ئه وه ندی زیندوو و ده ره تان فراوانه ده توانی باوه ش بۆ ئه و زانسته تازانه بکاته وه وه له کاروانی شارستانی دا به جی نه مینی. له لاییکی تریشه وه بناغه ییکی به که لکی بۆ زانستی زاراوه دانا و مه ودای نووسین و لی کۆلینه وه وه ره رگێرانی بابه تی زانستی و روشنبری هه مه جووری فراوان کردو کاریکی دیاریشی کرده سه ر نووسه ری ئه و مه پیدانانه له ده ره وه ی قوتابخانه کانیش دا، بۆ یه گوڤارو رۆژنامه و کتیبه نووسه ران تا راده ییکی زور - له مه پیدانی بابه تی زانستی و روشنبری تایبه تی دا - که لکیان له م زاراوانه وه رگرتوووه لییان به کار ده هینن.

ئه گه رچی هه موو ئه و ماموستا به ریزانه ی له دانانی زاراوه کانی کتیبه قوتابخانه دا به شدارییان کردوو شاپانی سوپاسن و جی خۆیه تی پیروزیایی له ده ست پیشکهری و رچه شکانندیان بکه ین، به لām کاره که به و پی یه که کاریکی نۆبه ره یه له که موکورتی به ده ر نی یه و تووشی چهند گیروگرفتیک هاتوو که ره نگه ئه مانه گرنگترینان بن: ^(۳)

۱ - دانانی چهند زاراوه ییک بۆ یه که چه مک، جاری واده بیی له یه که کتیبه دا دوو جووره زاراوه بۆ یه که چه مک به کاره اتوو وه کۆ: هیلی یه کسانی، هیلی که مه ره ی زوی و خه تی ئیسیتوا له کتیبه کی جوغرافیادا، یان ئه و زاراوه یی که له کتیبه پۆلیک دا به کاره اتوو له کتیبه پۆلیکی تر دا بۆ هه مان وانا زاراوه ییکی دی به کاره یناوه. هۆیه که ی ئه مه ش له سۆنگه ی ئه وه دایه که له وانه یه لیژنه ی جودا جودا کتیبه کانی بابه تیکی زانستی چهند پۆلیکیان کردی به

کوردی و له کاری یه کتر ئاگادار نه بوون، یان هر لیژنه یه یان هر ئەندامه ی له لیژنه یه ک دا خو ی به زانتر زانیوه له وه ی بهری و کۆنترول یکی ناوه ندیی به ده سه لات و تهرخان کراویش بو یه ک کردن و بزارکردنی زاراوه کان له گۆرئی دا نه بووه، به هوی کهم کادیری کارکه ری لی هاتووی به رپوه به ریتی به که و لی شاوی سه رومری کتیه کان.

۲ - ده ست نه دان و ناریککی هه ندیک زاراوه، ئەمه ش بو چەند هویک ده گه رپته وه له مانه:

أ - ئەندامانی لیژنه کانی کتیب وه رگیران و ماموستایانی بابه ته زانستی به کان وه ختی خو ی ئەو ماددانه یان به کوردی نه خویندووه و شاره زایی یکی ته واویان له کوردی و له و وشه و زاراوه تازه کوورانه دا نه بووه، تا چ له کارکردن له لیژنه کان داو چ له کاتی گوته وه ی ده سه کان له پۆل دا له و ئاسته دا بن بتوانن ره خنه له کاری ناته واو بگرن، یان هه ولی باشت کردنیان بدن. . .

Terminology

ب - وه کو گوترا کاری کردنه کوردی کتیه کان به لی شاوو تیکرای بوو، له چاو زمانه که مان و ئەو بابه ته زانستیانه ش دا

نوی بوو، چ که له پوو ریکی زانستی و فره هه نگی

فراوان و شاره زمانان نه بووه هانامان بین تا له سه ر رپچکه ی ئەوان بڕوین.

ج - له دانان و هه لپژاردن و وه رگیرانی زاراوه کان دا هه ندیک جار رپگه ی زانستی په سپره وه کراوه، که له داتاشین و خواستنه وه دا، یان له وه رگیران و کردنه کوردی، یان له دارشتن دا هه ولی ئەوه نه دراوه که به بی ده ستووری زانستی و لوجیک کرد بناغه ی ئەم جو ره کردانه ی دانانی زاراوه کان پته و بکه ن که وه تانی دواتر روونیان ده که یه وه وه یه ک یه ک نمونه یان بو ده هی نه وه، بو یه هه ندیک زاراوه تامو بو ی زمانی کوردییان ون کردووه به پئوانه ی کورده واری لاسه نگ ده رده چن.

د - زور کهم نه بی وشه گه لی زاره (لهجه) جیاوازه کانی کوردی بو لی خواستنه وه دارشتنی زاراوه ی نوی وه به ر

نه هی تراوه، سه باره ت به مه بازنه ی کارکردنی دانه ران ته سک بووه ته وه وه له هه ل هینجانی زاراوه ی به پی زو چاک ده ست رویشتوو نه بوون. بو یه زور جار ده بی بی داگرتن له به کارهینانی وشه گه لی یه ک زار به لکو یه ک لکه زاری شاریک بووه ته هوی ناریککی وه ره مه یی و کورت هینانی هه ندیک زاراوه.

ئه مجا له گه ل ئەوه دا که کومه له زاراوه ییکی جوان و ریک و گونجاو به ره هم هاتوون، کومه لیکیش له ق و بزواو و وئی نه چوون پیوسته شاره زاییانی زمان و زاراوه به هاو رپی یه تی پسپورانی بابه ته زانستی به کان، پشت به ستوو به فره هه نگی زاراوه ی زمانانی پیشکه وتوو چا و نکیان پیدابخشینه وه، دوا ی بزارو ته ته له کردنیان، په سندیان بکه ن و بریاری جیگیر بوونیان له سه ر بدن.

بو ئەوه ش، وا چاکه ری خو ش کردنیک بکه ی تا ری هه ل ده گرینه سه ر بنه ماو بنچینه زانستی به پیوسته کانی زاراوه زانی، جا ده پرسین ئایا زاراوه چی یه و گرنگی زاراوه له زمان دا چی یه؟ مانای زاراوه:

پیشه کی ده لئین ده بی له نیوان ناوو زاراوه دا جیاوازی بکرت. ئەگه رچی ئەمه ش له چاو زمانی ئیمه دا نیسی به! چونکه لای ئیمه زور ناوی زانستی هه یه له حوکمی زاراوه مامله تی له گه ز ده کرتی، چونکه له نوی وه که وتوته نیو کتیان و تا ئیستا نه مه بدانی زانستی دا ده قی نه گرتوو، له زمانی عه ره بی دا (ورید) بو (شریان) ناون و به زاراوه ناژمیردرین^(۴) به لام له کوردی به رامبه ر ئەوانه تا ئیستا وشه ی ده قاوده ق ماناگه یینیان بو دیاری نه کراوه، بو یه که بو یان دیاری کرا تا به یینیک هه ر به زاراوه ده زانرین، ئیمه له کوردی دا ره گه، ری، پیک، ده مار، په ی. . ره نگه وشه ی دیکه شمان هه بیت، به لام به و مانا زانستی به ی که ئەمپرو هه یه به کار نه براون، شیخ مارفی نوده سی نه (ئه حمه دی) دا ده فره موی: (*)

(عقب) پاژنه، (عرق) په گه

(عصب) پەي يە، (كرش) ورگە.

كەچى ئەمرو رەگ بو (جذر) تايەت كراوه بو (عصب) پش
دەمار ديارى كراوه پيك و رى و پەي بى كار بەلاوه نداراون و ناچار
نە ژىر چوارچىنەوى زاراوه دا هاتوون (خونىن هينەر) و
(خونىن بەر) يان بو داتاشيون.

ئەمە لە لاينك، لەلاينكى تريبشەو زور وشە كە لە زمانىك دا
زاراوه يە كاتىك لە كوردى دا وشە يىكى بەرامبەر ماناكەى بو
داده نرى سەرەتا سەير دىتە بەر چاو، بەلام بە ھوى زور
بەكارھىنانەو پياو لى رادىت و ئاسان دىتە بەردەست.

((زمانىش دوو بەشە، بەشكىيان زمانى لەيەك گەبىشتە ئەمەش
زمانىكى لەبن نەھاتووهو پەيوەندى يىكى توندوتولى بە زمانى
ئەدەبەو ھەيە، بەشەكەى تر زمانى تى گەبىشتە ئەمەش
ئاشكرايو پەيوەندى يىكى پتەوى بە زمانى زانستى يەو ھەيە كەوا
راى زور لەسەرى يەكدى گىر دەبىت، مەرجىش نى يە دەقاودەق
لەگەل ماناى يەكەم جارى وشەكان جووت بىت، چونكە
ئوكسىجن كە ماناى بنچىنەي (مايەى ژەنگ)ە لە توانادا بوو ناو
بندرى (بايوچىن) ئەگەر زوو بيان زانبا كە مايەى ژيانە.))⁽³⁾
كەوايى زاراوه وادەكات وتە ماناىكى نوى دوور لە مانا
زمانى يا بنچىنەي كەى خوى بگەيەنيت، ھەرەكو چون سەيارە
كە ئەمرو ئوتومبىلە جاران لە عەرەبى دا ماناى كاروان و ئەستىرە
گەرۆكەكانى دەگەياندا.⁽⁴⁾

كەوايى زاراوه وشەيەكە كۆمەلىك پىپور بو مەبەستىكى
زانستى رايان دەكەن بە يەك و داى دەنن، دەشى بۆنە يان
ھاوبەشى يان وىك چوونىكى زور يان كەم لە نىوان مانا
زمانى يەكەى و مانا زاراوه يى كەدا ھەبىت.⁽⁵⁾ لەبەر ئەوھش كە
زاراوه يىك داندرائو خەلكەكە لە بەكارھىنانى دا رھاتن
ھەل كەندن و لا بردنى ئىجگار سەختە بۆيە دەبى ھەر لەپىشەو
رىگەى سەرچلى و سەرىيى لە دانان و ھەلبۇاردنى زاراوه دا لە
خومان بگرىن.

گرنگى زاراوه لە زمان دا:

ئەمرو رۆزى پىشكەوتىكى ئىجگار خىراى زانست و

تەكنەلوجىايەو ھەر رۆزە نرىكەى پەنجا زاراوهى نوى
داده كەوى و⁽⁶⁾ ھەر لكىك لە لكەكانى زانستى وەكو كارەبا،
بۆشايى زانى، بە ھەزاران زاراوهى ھەيەو زمانى گەلە
پىشكەوتووهكان بەخويانەو گرتووه. بى گومان زمان يەكە بنچىنەو
يەكە كۆلەكەى نەتەوھەيە، مان و گەشەكردن و پىش كەوتنى بە
كۆشى رۆلەكانى بو فرىاخستنى بە كاروانى شارستانەئى
سەردەمەو بەندە، ئەمجا لە بەرامبەر ئەو پەرسەندە خىرايەى
زانست و تەكنەلوجىادا ناي دەستەوستان و بى ئاگا بووھستىن،
بەلكو دەبى ھەول بەدەين ئەم زانستانە بە زمانەكەى خومان
بنووسىن و بەبى تواناو بە رىگەى زانستانەى دروست زاراوهى بو
دابىنن، ئەمجا كە كاربەكەين مەرج نى يە گشت لە گشت ئەو
زاراوانە بگەينە كوردى يان ھاوواتاو ھاوچەشنيان لە كوردى دا بو
بدۆزىنەو، ئەمە مەرج نى يە، بەلام گرنگ ئەوھە زمانەكەى
خوشمان لەم مەيدانانە بەدەين، ھەرەكو زمانانى ترىش وادەكەن و
ئەم ھەنگاوه بە ئەرگىكى نەتەوايەتى دادەنن.

ئىمە، ماويىكى دوورو درىژ تا ئەم سەردەمە لە خونىدن بە
زمانى كوردى بى بەش بووين، نەك ھەر خونىدن بەلكو لە مافى
رۆشن بىرىش، بۆيە لە مەيدانى زاراوه دا ھەست بە
كەموكورتى يەكى زور دەكەين و ئەوھى لەم سالانەدا كراوه با
بناغەش بى، بەلام ھىشتا ھەر كەمە، بەمى يەش كە زاراوه
كۆلەكەى پشى زمانى پىشكەوتووى ھاوچەرخەو يارى دەرتى بو
دانەبران لە كاروانى زمانانى تر بۆيە ھەول و كۆشى لە مەيدانى
زاراوه دا ئەرگىكى پىروزو بۆيە ئەوھى كراوه مايەى شانازى و
بەرچاو روونى و نرخاندنىكى باشە. دەبى ئەوھش بزائىن كە
زمانانى تى دراوئىشمان ئووشى گىروگرتى كەمى زاراوه و
چەوت و چوئىرى دانانى زاراوهى زانستى و تەكنەلوجيا بوون،
ئەوانىش خەرىكى كۆلنەوھەن لە ھۆيەكانى گىروگرتەكەو بە
ئەماى كۆرئەوھى گرتى يەكانى ئەم باسەن.

بەپەرھەكانى دانانى زاراوه: (پروانە ل ٦٧ و ٦٨ ل

مەدەنىيەت تارىخى العربى

بى گومان دانانى زاراوه كارىكى ئاسان نى يە، بەلام ھەر
ئەوھى خۆشە تا نەچەسپاوه، چونكە كە چەسپا لەقاندن و

دهرهینان و فری داننی کاریکی قورسه، له سۆنگهی ئەوه دا ئەوانەیی بەم بابەتەوه خەریکن دەبی دەست داگرن و بە وردی له دەستووری دانانی زاراوه دا شارەزابن و بە گیانیکی زانستانە زۆر لایین و چیکلدا ئە فراوان کارەکه بە ئەنجام بگهینن.

زانایانی ئەم کۆرە گەلیک مەرج و بنەمای بنچینهییان بو دانانی زاراوه دەست نیشان کردوو، پێشان داننی پوختەییکی لێره دا بی جی نابینم، بەتایبەتی له ریگهی باس کردنیشیانەوه دەتوانین هەندێ روولت و ناوهرۆکی زاراوه کانی قوتابخانەیی خوومان دەست نیشان بکهین: (۹)

۱ - دەبی بو هەر چه مکیکی زانستی له یەك بابەت دا یەك زاراوه دابندریت و ئەبی به دوو، بوونی چەند زاراوهییکی جیاواز بو یەك مانا سەرلی شیواندن و تیک چوونی شیرازەیی زانستی به، وهکو ئەوه له بەرامبەر زاراوهی (إحصاء) دا، (ئەژمار، هەژمار، سەرژماردن، سەرژمیر، ئامار) داندراوه، با مانا کانیشیان له یەك نزیك بن یان تەنانتە هاوواتاو یە کسانیش بن، هەر بۆیە نابی بو (زاویە حرجة) گوشه شلوق، گوشه موله که، کریتیکال، گوشه لهق، قورنەیی لهق دابندریت، یان بو (خارجی) دەرەوه، دەرەکی، دەرینە هەبیت.

بەلام ئەگەر تووشی چەند زاراوه یەکی هاوواتا بووین له زمانیک دا له کاتی وەرگیرانیان دا بو زمانی کوردی و اجاکه هەرل بدەین بو هەر یەکیان زاراوه ییک بدۆزینەوه، به نمونه (الأمراض السارية والأمراض المعدية) به نهخوشی به گیرۆه کەن و درمه کەن تەرجه مه بکریت. هەر وهه هەر وهه بو (تعاون)، گەل کاری بو (عمل شعبي)، زبارة بو (عون وإعانه)، یاری بو (مساعدة) دابندریت. یان وەرەم بو (سل) و گرتی کردنی سی بو (التدرن الرثوي)، واتا نابی له بەر ناوه میلی یەکه ناوه زانستی یەکهی دوایی پشت گوئی بخهین.

۲ - پۆسته بۆنە یەك یان بەشدار یەك یان ویک چوونیک له نیوان زاراوهی زمانەوانی و مانا زاراوه یی یەکهی دا هەبیت، مەرجیش نی به زاراوه که پراوهر مانا زانستی یەکهی تژی بیت، هەر وهکو زاراوهی (تەریب) بو (توازی).

۳ - گەران به دوای زاراوهی رەسەن و پشکنینی فۆلکلورو ئەدەب و زار زمانە جوهر به جوهرەکان و سوود لی وەرگرتنیان. ئەو کەسانەیی زاراوه دادەنن چەند له له ههجه کان به ناگابن ئەوهنده کاریان ئاسانتر دەبیت و له ههله یان له کەموکووری به دوور دەبن.

به نمونە له کتیبی (زیندەوه زانی) و کتیبە کانی تری بایولوژی دا بو (حرفه) ی ماسی (پولە که) به لامی قەله و داندراوه بو (قشور الاسماک) (پولە که) به لامی بی نیشانه. بی گومان جیا کردنه وهی ئەو دوو زاراوه به شیهو ییکی گشتی له بەر خاتری یەك نیشانهی (۷) له سەر لامه که کاریکی سهخته، سەرباری ئەوهش جیا کردنه وه یان له لایەن قوتایی زۆر بهی ناوچه کانی کوردستانی عیراق که له قسه کردن دا جیاوازی له نیو ئەو دوو دەنگی لامه ناکات کاریکی ناره وایه، بی گومان ئەو زاراوه یی زاراوه ییکی له قه.

هەر وهه له هەندێ زار زمان دا به (نمل) دەگوترتی (میرووله) واتا له شیهوی بچووک کردنه وه دا کهچی له زاره کانی تر دا وشه بنه رته که (میروو) دەگوترتی، ئیتر له وانه یه لای ئەوانه ی به زار زمانه تاییه تی یه که ی یه کهم راهاتوون ئاسان بی ئەگەر میرووله بەرامبەر به (نمل) و (میرووش) بو (حشره) دابندریت، به لام لای خەلکی گشتی به شتیکی له سنوور به دەر دیار دەبی.

۴ - پارێزگاری رەسە نیسی زمانی کوردی له دارشتن و تی هەلکیش و وەرگیران و هەلژاردنی زاراوه دا. واتا وەرگیر بۆی نی به وشه کوردی به رەسە نه که به لاهه بنی، یان کلک و گوئی بکات و وشه ییکی تازه کووره ی وئی نه چووو بینته کار. نمونە ییک بو ئەمه وشه ی (گیانه وهه)، که بەرامبەر به (حیوان) به کارهاتوووه (علم الحيوان) به گیانه وهه زانی تەرجه مه کراوه، دەبی ئەوه بزاین که هەرگیز وشه ی گیانه وهه نه گوتر اووه، به لکو وشه که خوی گیان له بهر ئیتر چ پیویست ناکات بین وشه ی جان وهه ری فارسی بکه نه کوردی، وهکو ئەوه بین بەرامبەر (جان) گیان دابنن و نامزای (وهه) فارسیشی پیوه بلکینن.

هەر وهه (زیندەوهه) ییش که به مانا (الأحياء) هاتوووه ئەویش هەر رەسە نایه تی کوردی پیوه دیار نی به، له کاره دا وهکو

ماموستایانی جارانیان لی هاتووو که کتیک هه بوو به ناوی (الاشیاء والصحة) تیر هه به ئه شیوا تندرستی ترجمه مه ده کرا وه کو بلنی (اشیاء) کوی (شی) نی یه و ئه مه شه یتهش له کوردی دا به رامبه ریکی نی یه، بهم جوړه (أحیاء) یش کوی (حی) یه و همیشه زیندووو که وایی کویه که شی زیندووانه، ئه وسا ده گوتری زیندوووان زانی یان به نیازی سووک کردن ده گوتری زیندوووانی. له وانیه وه رگیرانی کتیه که بلین ئه مه بویه کراوه تا بو (کائن حی) و بو (حیوان) وشه ی دیکه مان به دهسته وه هه بیت^(۱) به لام بو ئه وانیهش بوونیککی زیندوو، گیاندارمان هه یه.

۵ - هه لبراردنی ووشه یه کی وا:

أ - که لیک دان یان لی وه رگرتن یان له چهرخ دانی ئاسان بیت و له م بارانده مانا که له دمس نه دات. به نمونه له (فیزیبا) دا (بیر) یان بو (مقدار) داناوه به لام که ناچار ده بن له هاوکیشه به ک دا بلین (مقدار الاتجاه) ده گوتری (ئاراسته بن) لیره دا دارشته که به بی پیوانه ی زمانی کوردی مانا که ی دوور دوور ده که ویته وه، چونکه (بیر) ره گی چاووگی برینه، له دارشتنی زور وشه ی هاوچه شنیش دا دوری خوی به مانایه بینوه، ئه وه تا ده لئی دیواربیر، ده باببه بیر، قه لیم بر و گرده بیر. هه بویه بیتن، یان پیتاندن له (په رین) چاکتره که وا به مانا (إخصاب) له باسی گول دا به کار هینراوه.

ب - که تاک بیت، چونکه له لایه که وه زاراوه نابی به رسته مانای لی بدریته وه، له لایه کی تریشه وه، دوو وشه، یان زیاتر له کاتی تیکه ولیکه ی به کاربردن دا زور باری شیوا په ی داده که ن.

وه کو زاراوه ی (که وانیه ی ریشوودار) به رامبه ر به (غلصم) ی ماسی، که ده بیته قورسای زمان و مایه ی سه رلی تیک چوونی قوتابی کاتی که ده ته وی بنوسیت: (الأقواس الغلصمية)، یان (قوس غلصمی عظمی). بویه چارو ناچار له کتیبی (زینده وه رزانی و دوستی) دا ریشووداره که په ریوه ترجمه مه ی (امشاط الغلصم) کراوه به شانه ی که وانیه کان. له کتیبی (زیانزانی) ی پۆلی دووه می ناوه ندی ل ۱۹۶ که وانیه که لابراره له ترجمه مه ی (قوس غلصمی عظمی) دا نووسراوه (ریشووداره که وانیه یه کی ئیسکی)، بو (الامشاط الغلصمية) ش ئه م جاره

نووسراوه (ریشووداره شانه). جاریکی تر ریشووداره که ش قوله کراوه ته وه بووه به ریشوو وه کو

الشفوق الغلصمية: ریشوو ده رچه کان.

الفتحات الغلصمية: ریشوو ده رزه کان.

به لام له کتیبی «گیانه وه رزانی» ی پۆلی شه شه می ئاماده می دا

ل ۲۶۱، ل ۲۶۲ بهم جوړه کاره که ئه نجام دراوه:

الغلاصم الجلدية: پیسته ریشووداره کان

الردمة الغلصمية: ریشووداره هوډه

الخيوط الغلصمية: ریشووداره ده زوو

الاقواس الغلصمية: ریشووداره که وانیه کان

قوس غلصمی عظمی: ئیسکه ریشووداره که وانیه.

ئه مه دهردی زاراوه ی وشه تیکه ل کراوه، به رای من وشه ییککی خو مالی هه یه ده توانی جیگه ی ئه و وشه تیکه له بگریته وه ئه ویش (قولا ب گیره)، دوور نی یه زور که س قولا ب گیری ماسییان بیستی.

ج - که وردو پرمانا بیت، ئه وه ی که به ئاسانی له ناو خه لکی دا باو په ی دابکات له زاراوه ی قورس و کلاو که س نه زان په سندرته. مه سه له ی باو بوونی زاراوه و بلاو بوونه وه ی کاریکی زور نیاب و شیوه جادویی یه، ده بینی زاراوه ییک له گه ل هه موو کوشش و بانگاشه یه ک دا بلاو نابیته وه به لام وشه ییککی دیکه به پیچه وانیه ی ئه وه وه زوو به زوو خه لکه که ده ی قورزنه وه. به نمونه ده لئین وشه ی (دیریک) یان (دیروک) وه کو زاراوه ی (میژوو) بلاونه بووه وه به لکو له شوین خو یان دا پوکانه وه. له وانیه هوی ناویانگی سندن و په ره سه ندنی زاراوه ی (میژوو) له وه وه هاتی بی که ره گی وشه که یه کسه ر زوو مانای زاراوه ده خاته وه یادی گوینگر، که وا مه به ست له میژوو له میژینه یه، به لام دیروک یان دیریک که (دیر) له مه به ستی بنه رته یی وشه که دوورتره و که م تر گوینگران بیی ئاشنان.

هه ر بهم جوړه ش زاراوه ی (زانکو) که ده نگه کانی ناسک و وشه ییککی کورت و سووکه له یه و مانای زانین و کومه ل بوونی تیدا کو بیه ته وه بلاو بووه وه گه لی زاراوه ی

پېشنیاری تر پوکانهوه .

➤ - چاودنیری ره وانبیزی ولی وشانهوه و هاوناههنگی دهنگهکانی زاراهه، بوتهوهی لهسه زمان ئاسان و وشهکه لووس و لینگ بیت . ههندی وشه دزیو دینه بهرچاوهوه کو وشه (دهریالوش) که گویا بهرامبر به زاراهه (بهحری محیط) داندراوه ههمیشه له دهعبایهکی دهریا ههل لووش بهولاهه (زهریا ناباته بهر بینایی خهپال . یان وشه (خهپله) که بهرامبر به (قرص) داندراوه، مانایهکی ناسک نادات، به تاییهتی ههندیك جار بووته ناووناتورهی تهو کهسهی دهموچاوی خرو تهستور بووه بهلای ناشیرینی یهوه بوئی داشکاهه، خهپله که کولیرهینی تهستوری خره ههر بهو مانایه وشه (سهپک) ههیه لهسه کیشی چهپک گهلک لهبارترو لهسه زمان شیرینتری دهبنم . له مهتهلنکی فولکلوریش دا له وهسفی تهماته دا دهگوتری: عبای نارنجی پی دهلین ، سهپکی به کونجی پی دهلین . با له لایه هاوناههنگی دهنگهکانهوه بهراوردی دهنگی (خ، پ، ل) له گهل (س، پ، ک) سبکهین تهوجا دهزاین موسیقای وشه له کامیان دایه .

٦ - تهو زاراههیهی که شارهزایان به گشتی پهسهندی دهکن و لهسه ریك دهکهون بهتاییهتی له مهیدانی پسپوری خویمان دا دهپی گشت بهکاری بهینن، ههرگیز پیوست بهوه ناکات یهکیکی تر زاراههییکی تری لهو بابتهه دابنی، چونکه لهم رووهوه دووباره بوونهوه و پهنج بهباداچون روودهات . تهنیا مهگر لهو باره دا که زاراهه که ههله بیت، یان دهقاودق شوینی زانیاری خوی نهگرتیتهوهو بهپی پیوانه زانستانه له زاراهه نهچی، چونکه زور جار گورینی زاراههینک گوبه ند پهیدادهکات و چاکی گورینه که چاوی له بهر ئالوزی تهنجامه که ههل نایهت، به تاییهتی خویمان دهزاین که بناغهی زاراهه بریتی یه له ریک کهوتن و یهکانگیری رای چند شارهزایک و بریاردان لهسه گونجاوی وشهپک .

لهم رووهوه نمونه زوره، به نمونه (تهندروستی)

زاراههیه که دهمیکه بو (الصحة) داندراوه، کهچی لهه دواپی یه دا ووشه (تهن) یان تیدا به تهستم زایوهو تهنیا (دروستی) یان بو (الصحة) داناهه . ههروهه زاراهه (خانه) و (شانه)؛ که تا سالی ۱۹۷۰ زاراهه (شانه) له کتیهکان دا به لکو لهناو خوینده وارنیش دا بهرامبر به زاراهه (خلیه) cell رویشتبوو تهمجا تهگر شانهی لهش و شانهی ههنگوین و شانهی حیزب، ویان شانهی قزدهانان بوویت . بهلام ماموستایان وهکوبلی تهم وشه یان بو مانای زانستی یه که به تنگ بینی، بوئه هاتن وشه (شانه) یان کرد به زاراهه تاییهتی بهرامبر زاراهه (النسیج Tissue) و وشه (خانه) یان له جیاتی بو (خلیه) ههل بژارد، خانهش که فارسی یه کهی خانوهو بهرامبر (دار، مسکن) به کاردیت، تهمج تهگر له عهره پی دا وشه (حجیره) بهچووک کردنهوهی وشه (حجره) بیت و تهوانیش گورینیته سهر کوردی تهوا له جیاتی زورینک ههموو خانه که یان بو داناهه!

٧ - که لک وهگرترن به رادهییکی ئیجگار زور له دارشتی زاراهه کوردی و زاینی جوړهکانی دارشتن و دهست دانی ههر جوریکیان بو جوړه چه مک و مهبهستیک . . به نمونه تهگر ئامرازی (ک) له ههندی دارشتن دا به کارهاتبوو مهرج نی به ههرچی زاراهه ههیه بتوانین لهسه تهم شیوهیه دایان بریزین . سهیر دهکهی چند دارشته یه کمان ههیه وهکو: تیرهک، بهفرمالک، بهرزهک، دهسک . . . هتد به (ک) دواپیان هاتوهو بهلام لی نهوه شارهیه بازرگانی دههکی و ناوهکی له جیاتی دهروهو ناوهوه دابریژین، چونکه به نیگایینی سهپی دهدهکهوی لهوانهیه تهم ئامرازی (ک) تاییهتی پی به دارشتی ناوی ئامیرو کهلوهل و رهنگی بو ناوی واتای دهست نه دات .

یان ئامرازی (وان) بدهینه پال ههموو شتیک بهپی پیوانه پهزهوان و کهشتی یهوان و نیچیرهوان، وهکو ئابوری مالهوانی بو (اقتصاد منزلی) و به یازهوان، چونکه تهم (وان) وهکو دهدهکهوی رهنگی زیاتر مانای خاوهنیتی و خاوهن پیشه پییشان بدات .

ههروهکو چون ئامرازی (گر) و (ساز) دروست کردنی شتیک پییشان دهدهن و ئامرازی (وک) بو کهم ریزی و بیزاری و

چېدېك كېدنهوه به كار دېت. ددئى خوازخوازوك (سوالكه)، چاوپچونك (له چنینهوه)، خشوك، ترسنوك، فېروك، بېژوك. ئىتر نازانم چوڭ رەبایه دەو زاراوهی به هیزی پر له زهبرو زهنگی وهكو فېرکهو سەرۆك به پىی ئەو پىوانه یه دابریژین؟ به راستی من دیومه وشەى فېرکهو ئاسمانى گەرمى هەلبەستى حەماسى ساردكردوتهوه، هەربەم بۆنەشەوه وادیاره بهرەبەرە زاراوهی سەرۆك دەبى (سەرەك)!

۸ - داتاشین زور زور پىویستت نەبى دەستى بۆ نەبردیت، چونکه زور جار وشەیهکی وانا قولاً پەیدادەبیت که نه ماناکه ی و نه کرۆکه که ی نانسارنیهوه، به نمونە زاراوهی (زه پۆش) که له (زهوی + پۆش) هوه هاتووه بۆ بهرامبەر زاراوهی (جو)ی عەرەبى، جارنى له رووی زانستى یهوه وشەکه هەلەیه چونکه زهوی پۆش هەر ئاسمان نى یه بەلکو دارستان و ئاوو بەردو خولیش زهوی پۆشن، ههروهكو زهوی ئاسمانى خۆى هەیه ئەستیره کانیش ئاسمانى خویان هەیه. کهواته نه ماناو نه شیوهی داتاشینه که ی جئى دلئایى نى یه. پىویسته داتاشینیش پىوانهوه دەستوروی تاییه تی بۆ دابندیت و چەندو چۆنى ماوهی قرتیاندن، یان پىوهلکانى پیت و پاشگرو پيشگر دیارى بکرت.

۹ - سل نه کردن له وهرگرتن و کردنه مالى زاراوهی جیهانی به تاییه تی له تهکنه لوجیاو زانسته پەتی یه کان. بى گومان هیچ زمانیک له توانای دا نى یه له م رووهوه دووره پەریز بووه ستیت و یه کتهن و خوژی بیت. ریگه گرتن له زمانى کوردی بۆ وهرگرتن زاراوهی جیهانی بهر هەلستى پەل هاویشن و هەل دانى پۆشنیرو زانستى و زمانى کورى یه.

رابەرمان له دانانى زاراوه دا:

پهیره وکردنى ئەو بنه پەتانه ی که بۆ دانانى زاراوه دەست نیشانمان کردن، گرنگی ریبازی زانستانه پيشان ددهن و به پینچه وانەشەوه سەرلى شیوان و دووباره یی و ئاژاوه به ئەنجام دهگات. چاکترین رابەر بۆ ریبازی زانستى ئەوه یه:-

۱ - دەبى له ماناکان و پىوه ندى نىوانسانه وه بهرو دروست کردنى زاراوه بچین، نهوهكو نه زرووه بهرو ماناکان

رى بگريڻ. ^(۱۱)

۲ - به وردى سەرنج له زاره كانى زمانى كوردى بدریت و هەرچی بۆته و شیوهی دارشتن و وشەییکی له باریان هەیه بیخهینه ژیر تیشکی لیکۆلینه وه هەلسه نگاندن بۆ ئەوهی دەست رویشتوانوه له کێلگه ییکی فره بهرهم دا کاربکهین.

۳ - تا ئیستا له كوردی دا چەند بۆته و شیوه دارشتنیک هەیه که له ئەنجامی خویندنی مزگهوت و بارى پۆشنیرو کون دا بومان ماوهتەوه، چاکه پىیان دا بچینه وه بۆته و شیوهی رەسەنى كوردی و خومالییان له جیاتی دابنن. با له بهرامبەر زمانى فارسى و زمانانى دراوسى دا به پىی توانا سەربه خوئى یه که ی خومان بپاریزین.

۴ - تا دەتوانرنى دەبى به کهترین کهرسته و زادی زمان زاراوه بپته بهرهم، چونکه ئەمه دەبپته هوى ئاسانى تیکه ولیکه وهرگرتن زاراوه که. له م کارهش دا دەبى دروستى و سەلامەتى زمانه که رهچاو بکرت و به پىی ئاره زوو سنوره كانى نه شکیندریت.

ریگه كانى دانانى زاراوه:

بۆ دانانى زاراوه له عەرەبى دا ئەم ریگایانه یان پيشان داوه:
(الاشتقاق، المجاز، النحت، التعریب) ^(۱۲) ههروهها
(الترجمة) ش. ^(۱۳)

بهلام له كوردی دا ماموستا دكتور كامل البصير ریگاکان ده کا بهمانه:

۱ - وهرگرتن

۲ - ئاوهلواتا

۳ - لیکدان

۴ - داتاشین

۵ - دارشتن

۶ - وهرگپران

۷ - زره پریژ.

کهوا له کتیبه به نرخیه که ی دا (زاراوهی کوردی) دوورودریژ باسیان دهکات و نمونە یان بۆ ده هیئته وه رهخنه له چەند

نمونه‌کیشیان ده‌گریت .

بو مه‌سه‌له‌ی جیاوازیی ئەم دابه‌ش کردنه‌ش دەست بو قسه‌ییکی دکتور کامل درێژده‌که‌ین، هەر له‌و کتێبه‌ی‌دا که ده‌لی: «زاراوه‌ی لیکدراوو داتاشراوو دارێژراو ههرسینکیان له بناغه‌دا یه‌کن و له‌بهر تیشکی یه‌ک بنه‌واشه‌دا سازه‌کرتین، ئەگەر جیاوازییه‌ک له‌ نیوانیاندا به‌دی‌بکری ئەو جیاوازییه‌ به‌ستراوه‌ به‌ کاتی له‌دایک بوون و دانانی زاراوه‌که‌وه .»^(۱۴)

منیش ئەگەر به‌ کورتی به‌و رینگایانه‌دا بچمه‌وه‌و نموونه‌ی زاراوه‌ی کتێبه‌کانی قوتابخانه‌ بخرمه‌و روولام وایی له‌ که‌لک به‌ده‌ر نابێ .

دارپشتن «إشتقاق»

مه‌به‌ست له‌ دارپشتن زێرنه‌گه‌ریی زمانه‌، چون زێرنه‌گه‌ر پارچه‌ییکیان چهند پارچه‌ییکی له‌ بۆته‌دا داده‌ریژی و پارچه‌ییکی نوێی له‌ به‌ره‌م دینیت به‌م جوژه‌ دارپشتنیش به‌یدا‌کردنی بیژیه‌که‌ له‌ بیژیه‌که‌ی دی به‌و مه‌رحه‌ گونجان و بۆنه‌یان له‌ نیوان دا هه‌بیت چ له‌ بیژتن و چ له‌ مانادا .

«ئه‌وه‌یه‌ وشه‌ییکی له‌ وشه‌ییکی دی دابم‌الیت، به‌لام له‌ بیژتن و له‌ مانادا گونجانیان له‌ نیوان دا هه‌بیت . . هه‌روه‌کو چون (که‌ه‌رب - یکه‌ه‌رب) له‌ که‌ه‌ره‌باو (البسته) له‌ (البستان) هه‌ . یان (مستشفى) ناوی جینگایه‌و له‌ (یشفی - شفاء) هه‌ وه‌رگیراوه .»^(۱۵)

هەر به‌م شێوه‌یه‌ له‌ کوردی‌دا ژماره‌ییکی زاراوه‌ هاتۆته‌ کایه‌وه‌ که‌ به‌رامبه‌ر به‌ مانای زاراوه‌ بیگانه‌کان ته‌رازوو وه‌ستاو، ئەوه‌تا له‌ وشه‌ی (پالۆتن) هه‌و پالۆگه‌ی نه‌وت (المصفی) و پیتین و پیتاندن به‌ مانای (إخصاب) له‌ باسی ره‌چه‌له‌ک زانی‌دا له‌ وشه‌ی پیت و به‌ره‌که‌تی زه‌وی‌یه‌وه‌ دارپژراوه‌، هه‌روه‌ها دارپشتنی (گه‌ل کاری) له‌ وشه‌ی گه‌ل و کار له‌سه‌ر پێوانه‌ی گه‌ج کاری و قورکاری . دارپشتنیش مه‌رج نی‌یه‌ له‌ یه‌ک وشه‌ بریتی بی، به‌لکه‌ زۆر جاری وا ده‌بی دارپشته‌که‌ قه‌لبه‌ شووشه‌یه‌که‌وه‌ له‌ دوو وشه‌، یان زیاتر پێک هاتوه‌، ئەمه‌ش چ له‌ رینگه‌ی لیکدانه‌وه‌ بیت یان له‌ رینگه‌ی ئاوته‌کردنه‌وه‌ بیت .

هەر به‌م جوژه‌ دارپشته‌ی (گرانه‌تا) و (ره‌شه‌گرانه‌تا) ده‌بینین

له‌به‌رئه‌وه‌ش که‌ سروشتی زمانی کوردی ئیشتیقای نی‌یه‌و ته‌رکیبی یه‌ بۆیه‌ دروست کردنی زاراوه‌ به‌ هۆی وشه‌و نامرازو پێشگرو پاشگرو هه‌ی تریشه‌وه‌ هەر ده‌چیته‌ ژیر خانه‌ی دارپشتن و ناتوانین به‌ داتاشین یان شتیکی دی بناسین .

کرداری دارپشتن له‌ کتێبه‌کانی قوتابخانه‌دا ده‌ورێکی گه‌وره‌ی له‌ دانانی زاراوه‌دا هه‌یه‌، مامۆستایانی وه‌رگیرێ زمانی کتێبه‌کان توانیویانه‌ به‌ چاکی وه‌به‌ری‌به‌ئین و که‌لکی لی‌وه‌ر بگرن، له‌ دارپشته‌ی (به‌ره‌م ماکه‌کان)‌دا که‌ به‌رامبه‌ر به‌ (عوامل الانتاج) داندراوه‌ له‌ دوو پارچه‌ی به‌ره‌م و ماک دارپژاوه‌ که‌ به‌ره‌م به‌روبوومه‌و ماکیش هۆیان هه‌وینی شته‌ هه‌روه‌ها وشه‌ی (میکرۆب کۆز) به‌رامبه‌ر به‌ (تعقیم) دیاره‌ له‌ ده‌قی ته‌رجه‌مه‌ی پیت به‌ پیتی وشه‌ ده‌رچوون و به‌ره‌و دارپشتنی واتایی چوون که‌ مانای زاراوه‌که‌ بگه‌به‌نی، ئەگه‌رچی مه‌به‌ست له‌ بنچینه‌ی وشه‌ی تعقیم نه‌زۆک کردنه‌، به‌لام حاله‌تی پاک کردنه‌وه‌و ده‌رمان کردن مه‌به‌ست میکروۆب کوشتنه‌ نه‌ک هەر نه‌زۆک کردنی .

هه‌روه‌کو سه‌رنجم داوه‌ مامۆستا فوئاد عیززه‌ت که‌ وه‌رگیرێ زۆربه‌ی کتێبه‌کانی بایۆلۆجی یه‌ له‌م رینگه‌یه‌ باش تی‌هه‌ل چووه‌و زۆر به‌براو بویرانه‌ زاراوه‌ی نوێی بو‌بابه‌تی بایۆلۆجی دارپشتوه‌ به‌تایبه‌تی له‌ رییازی پیش‌خستی صه‌فه‌ت به‌سه‌ر موصوف‌دا جی‌ده‌ستی هونه‌رمه‌ندانه‌ی له‌ زۆر شوین‌دا دیاره‌و ده‌رگایه‌کی ئیجگار گه‌وره‌ی له‌م بابه‌ته‌ کردۆته‌وه‌ . له‌ راستی‌دا ئەگه‌ر مرۆف کاری وه‌رگیرانی نه‌کردبی‌و له‌ کاره‌که‌ ورد نه‌بووبینه‌وه‌ نازانی ئەم رینگایه‌ تا چهند یارمه‌تی پوخت و سفت و سووکه‌له‌ کردن ده‌دات . به‌ نموونه‌ له‌ هه‌ندی شوین‌دا دیومه‌ بو‌ (السنة الضوئية) داساوان به‌ ده‌ست ده‌ربرینیکی سووک و ته‌واو، له‌ کتییی جوغرافیای پینجه‌می ئەده‌بی نووسراوه‌ سالی تیشکی که‌چی دارپشتنی (ساله‌تیشک) له‌سه‌ر ئەو رینگه‌یه‌ ئیجگار باش مانای ده‌ربریوه‌ که‌ مه‌به‌ست ئەوه‌یه‌ تیشک یان رووناکی له‌ سالیکی‌دا چهند ده‌برتی تا بیکه‌ن به‌ پێوانه‌ی دووری نیوان ئەستیره‌کان . هه‌روه‌ها دارپشته‌ی تیشکه‌سنگ به‌رامبه‌ر به‌ (أشعة الصدر) له‌ (تیشکی سنگی)‌او ته‌نانه‌ت (تیشکی سنگی)‌ی ناته‌واو رزگارمان ده‌کات .

به نموونه له کتیبی (گیانه وهرزانی) ی پوولی شه شمی
ناماده یی دا به سدان دارشته ی پوخت و پته و خراوته روو که
بوونه ته مایه ی کورت کردنه وه و چرکردنی زمان و
بی گه یاندنی زمانیکی زانستانه ی تا راده ییک وردو به ترازوو
و دوور له زمانی رُوژانه و دوور له زمانی نه ده بییش . با
هندیک له و دارستانه پیشان بدهین :

إمعاية الجوف : هه ناو ریخوله یی به کان

مفصلية الأرجل : بی جومگه کان

شعبة شوكية الجلد : لقی درک پیسته کان

عديدة الخلايا : فره خانه کان

بطنية القدم : سکه بی

بطنية الموقع : سکه جی

الأنابيت الأعورية الكبدية : کویره بوری به کان جگه

الفسحة الشغافية : توی دلّه که لاین

القناة الهظمية الوسطى : هه رسه جوگه ی ناوه راست

الاوعية الدموية الشعرية الشريانية : (خوین به ره

مولولو له کان)

هه رووه کو سه رنجم داوه هم جوړه دارشته چه ند
بناغه ییکی زمانه واننی هه به ، له وانه :

۱ - نه گه ر سیفه ته که لیک دراو بوو و اچاکه (بوئاسانی)

پیش مه و صوفه که نه که ویت وه کو:

کرمه تووره که یی به کان : الديدان الكيسية

کرمه نه لقه داره کان : الديدان الحلقيه .

پیست درکاوی به کان : ذات الجلد الشائك .

چونکه نه گه له دوو وشه زیاتر بوو بو خویندنه وه که میک
گران ده بیت ، له بهر نه وه بو وه رگیرانی رسته ی (التکاتر
الجنسي اليرقي) نووسراوه (توخمه زور بوونی کرموکه یی)
به لām بو وه رگیرانی (عضلات حلقيه = نه لقه ماسولکه) و بو
(الطبقة تحت المخاطية) ژیرلینجه چین نووسراوه .

۲ - له پیشه وه باسی نه وه مان کرد که زاراهه ده بی به که
وشه بی چونکه نه گه دوو وشه بوو له کاتی دارشته
زاراوه ییکی تازه دا تووشی زهحه تیکی زور ده بین . به

نموونه بو (اللامسه) شاخی هه ستیاری (کتیبی
زینده وهرزانی ی ۳ ناوه ندی) و بو (اللویسمات) شاخه
هه ستیاری که کان (کتیبی گیانه وهرزانی) داندراوه ، له کاتی
دارشته ی (لویمسه شفویه) دا ناچار بو سووک کردنه وه
نووسراوه لچه شاخوچکه (زینده وهرزانی ی ۳ ناوه ندی)
به لām له (گیانه وهرزانی) دا کراوه به (هسته وهره کانی لئو) .
واتا هه ر چاره ی نیوه ییکی لی قرتاوه .

۳ - زانراوه کاتیک که صیفته پیش مه و صوف ده که ونی

(۵) به کی ده خریته سه ر وه کو بو سالی وشک و سازی ته ر

ده گوتری (وشکه سال) ، (ته ره ساز) ، جوړه خواردنی که به لām

نه گه ر هاتوو صیفته مانای ژماره ی گه یاند نه و نه و (۵) به ی

پیوست نی به . به نموونه له (گیانه وهرزانی) دا نووسراوه :

تاکه په نجه کان : وتريه الأظلاف

ده بوايه بلّين :

تاك په نجه کان

هه ره وه جوړه ش ده گوتری جووت باله کان ،

مرؤفی سی لچ .

۴ - له دوا یی به دا هه ندی وشه ی وه کو (ساز) کار ،

گه ر ، گه (که) زیاد له پیوست به بی سی و دوو ده ستیان بو

ده به ن ، زور جاریش دارشته کان ناگه نه ناستی خواست .

دیاره ده بی له بنج و بناوانی نه و وشانه ناگادار بین تا

نیزیکی و گونجانیان بو زاراهه دارشته کانمان مسوگه ر

بکه یین . . ده نا (ساز) له ده ورو به ری دروست کردن

(ساختن) دا ده خو لیته وه ، (کار) یش یان له پیشه یان

کارتی کردن یان له شیوه وه هاتوه ، گوتراوه مندا ل کار ،

قوره کار ، کل کار . به لām له کتیبی جوغرافیای پوولی

چواره می گشتی دا هم (کار) انه تو مارکراون :-

تاو یرکار : أرض صخرية

کیمیاکار : الكيمياي

پیوانه کاری : المسح

لمکار : الرملی

جیکار : أثر

جوشكار: لاجم

ديكار: الميدانى

رووناكى كار: الضوئى

شوينكار: معالم اثر

قهلاكار: محصنة

گلكار: الطينية.

مروؤ كار: مروؤ كرد

هوكار: مؤثر، تأثير

هونهركار: فنى

دووم - مهجاز:

مهجاز بریتى به له گواستنه وهى وشه له مانای بنچینه یی به که ی خو به وه بو مانایه کی نوئى، وانا هندی وشه ی کون دینن مه به ست و مانای تازه ی پی درده برن و وای لی دیت که وشه که چه مکیکی نوئى له جیاتی چه مکه سواوه که ی جارانی، یان چه مکیکی تازه سه رباری چه مکه کونه که ی درده بریت.^(۱۶)

بی گومان هم پیناسینه دان به وهش دا دینی که ده بی پیوهندی له نیوان مانای تازه ی وشه که و مانای بنچینه یی خو ی دا هه بیت.^(۱۷)

له کوردی دا وشه ی (باشکن) - شتیکه که سوار له پاش خو به وه دای به به ستی.^(۱۸) به لام نیستا بووه به زاراو به که به رام به به به (ملحق) ی کتیب و داموده زگا و خانوو. . به کار ده هینریت.

ههروه ها وشه ی (توه ره) ی ناش بو میحوه ری گوئى زه وى و میحوه ری کاروبار و سیاست و فیزیا به کار ده هینریت. (جومگه) که به مانا (مفصل) دیت که دوو نیسک له له شی مروؤ دا سه ره کانیا ن ده گنه به ک و ماوه ی جوولانه وه یان ده مینی وه کو

تانیسک و جوموشک و مه چه ک، هم زاراو به بو مه کینه و بو به ری به به رایه تی به کار ده هینریت و زاراو ی تری لی دارژاو وه کو جومگان (التمفصل) و ده جومگین. . . .

خانه خوئى خاوه ن مالیکه میوان راده گریت، به لام بو بایؤلوجی پیوستیان به زاراو به ییک بوو که به رام به ره وه نه ندامه ی

له شه بیت که میکرو ب، یان کرم و طفیلی به خو به کات. نه مج بهم جو ره ژماره ییکی زور وشه ی جوان جوانی کوردی گو یزره وه مهیدانی زانستی و زاراو ی لی هاتوو یان لی به ره هم هاتوو ه. نه وه تا: گه نده بال، گه نده بی، چووک، توول، ژیماله. خشته ک، لاکیشه. . هند.

له نه نده دا ناوی شتومه کی ناومال و هه ندیک پیشه گو یزره و نه ته وه بو مانا و مه به ستی نوئى زانیاریی نه نده، وه کو (بازنه) - دائرة - له بازنی ده ستوه که خره، خشته ک (مکعب) که داریکی شهش رووی ریکی زیرینگه رانه، یان پارچه قوماشیکی چوارگوشه یی به له ژیر هه نگله وه له چوغه ی ده دن. تهریب (توازی) بو نه و هیله درومانانه یه که جارن به رگدروو کورته ک، یان کوله نه جه ی ناو به لوکه ی پی ته رتب ده دا و ری بری ده بوو.

لاکیشه (مستطیل) بریتى به له ته ژگه به ری شیوه تیسمالک، قووجه ک (مخروط) له قووجه که به ردی که له که کراوه وه تیره (قطری) بازنه که وه کو ژى، یان تیره که لاش و بیژنگ وابه (چیوه) ش بو محیط له چوارچیوه وه وه رگیراوه. (چه ق) یش له شوین مه رکه زی بازنه دا به کارهاتوه، له چه قی ئاسمان یان له چه قی ری به یان که مه زراح ده خو لیته وه چه ق ده به ستی.

بو یه که م جار که کتیبی (ئابووری) بو پو لی پینجه می ئاماده یی له سالی ۱۹۷۳ دا کرا به کوردی، نووسه رو دکتور سامال مه جید فره ج که پسروری ئابووری به و سه روکی لیژنه ی وه رگیران بوو کومه لیک زاراو ی ئابووریان هینا به مهیدانی به کاربردن که هه ندیکیان له وانه یه بو یه که م جار به مه جاز له مانا و مه به ستی کونه وه گو یزره و نه ته وه بو کوری هه لگرتنی چه مک و مه به ستی زانستی ئابووری، به وینه:

به ره هم ما که کان: عوامل الانتاج

به ره هم داریی: الانتاجیه

به ره هم ده ر: الانتاجی

به ره هم هین: المنتج

به رات: مخصصات

گهلی عه‌رب هه‌ر له‌کۆنه‌وه ئه‌مه‌ی کردووه ئه‌وه‌تا
 هه‌رچی زا‌راوه‌ی کێش و مۆسیقای هه‌لبه‌ست هه‌یه له
 ره‌شمالیان وه‌رگرتووه، خو کۆمه‌لیک وشه‌ی به‌نرخ و به‌ریزی
 عه‌ره‌بی به‌مه‌جاز له‌ هه‌لس و که‌وتی حوشره‌وه وه‌رگیراوه.
 بی‌گومان ئه‌مه‌یه‌ ری‌ ده‌وله‌مه‌ند کردنی فه‌ره‌هنگی زانستی
 زمان‌ی کوردی.
 داتاشین:

داتاشین ئه‌وه‌یه له‌ دوو وشه، یان زیاتر وشه‌ییکی نوێ
 ده‌رپه‌ینیت، به‌ مه‌رجیک گونجان و لی‌ وه‌شانه‌وه له‌ نیوان
 وشه داتاشراوه‌که‌و وشه لی‌ داتاشراوه‌کان دا هه‌بیت.^(۱۹)
 وه‌کو زا‌راوه‌ی (زانکۆ) له‌ زانین و کۆ، یان کۆمه‌له‌وه داتاشراوه،
 یان (فیرگه) له‌ فیربوون و پاشگری (گه) وه‌ داتاشراوه‌ دوای ئه‌وه‌ی
 چهن‌د پیتکیان لی‌ قسرتین دراوه. جاری واش هه‌یه پیتیان
 لی‌ ناقرتیت و به‌ر ری‌بازی لیکدان ده‌که‌ون.

له‌م رووه‌وه دکتۆر کامل ده‌لی: ده‌بی داتاشین «شان به‌ شانی
 ری‌بازی لیکدان به‌کاری به‌ینین و هه‌یج سنووریکیش ناتوانی له
 په‌کیان جیا‌بکاته‌وه.»^(۲۰)

زانایانی عه‌رب هه‌ز به‌ داتاشین ناکه‌ن و داوا‌ده‌که‌ن
 خه‌لکه‌که‌ خو‌یان لی‌ دوربکه‌نه‌وه‌و وشه‌ی داتاشراوه‌ به‌ باریکی
 قورس ده‌زانن.^(۲۱) هۆیه‌که‌شی ئه‌وه‌یه که‌ د. القاسمی دیاری
 ده‌کات و ده‌لی:

«زمان‌ی عه‌ره‌بی ره‌وشتی ئیشتیقای‌یه‌وه‌کو زمان‌ی هیندو
 ئه‌وروپایی ته‌رکیبی نی‌یه‌و داتاشین له‌ میژووی دوورو دریزی‌دا
 ده‌ورینکی که‌م نه‌بی نه‌ی‌بووه‌و وشه داتاشراوه‌کانیش که‌من»
 «داتاشین به‌ که‌یفی عه‌ره‌بان نی‌یه‌و داتاشراوه‌مانای لی‌
 داتاشراوه‌که‌ داده‌پۆشیت.»^(۲۲)

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شه‌وه ته‌قه‌للای داتاشین له‌ عه‌ره‌بی‌دا هه‌ر هه‌یه،
 بۆ ئه‌م باسه‌ ده‌توانین سه‌یری فه‌ره‌هنگیکی وه‌کو (المورد) بکه‌ین
 ده‌بینن ژماره‌ییکی زۆر وشه‌ی داتاشراوه‌ی وه‌کو شېغروی،
 ضو‌حیوی، طقس‌عربیدی، هه‌روه‌ها داتاشینی (یمو‌طر) له
 مو‌تورایزه‌وه‌و (به‌درج) له‌ هایدروجنایزه‌وه‌و ده‌بینن.^(۲۳)

پشک: سهم
 پار: قطاع
 تیچوون: الكلفة
 تیچوونی راده‌یی: الكلفة الحدیة.
 جامبازی: المضاربة
 چه‌رچی: الوسيط
 خواست: الطلب
 دابین کردن: الاشباع

سه‌رپێژی به‌ها: فائض القيمة
 سه‌ربار: أضافي
 شمه‌ک: سلعة
 که‌لکی راده‌یی: المنفعة الحدیة
 کۆک کردن: ضبط
 له‌کارکه‌وتن: الاندثار
 مڵکانه: ريع الأرض
 نیوه‌کاری: المحاصصة
 نه‌ختینه: النقدي
 وه‌به‌ره‌یان: استثمار
 هه‌ل ئاوسان: تضخم

ئیمه له‌ کورده‌واری‌دا (به‌تایه‌تی له‌ لادی‌دا) به‌ هه‌زاران
 وشه‌ی ره‌سه‌نی مه‌یدانی مه‌رومالات داری‌و جووت و زه‌وی و
 ره‌زو بیستان و پشه‌ی هه‌مه‌ جو‌رمان هه‌یه، زۆر به‌شیان وا
 خه‌ریکه له‌ کارده‌که‌ون و باویان نامینی، به‌ پیوستی ده‌زانم
 شاره‌زایان به‌ گیانیکی سپۆرت و زانست په‌روه‌رانه
 هه‌ول بده‌ن سوود له‌و خه‌رمانه‌ و شانه‌ وه‌ر بگرن، ئه‌و
 نامویی و دووره‌په‌ریزی‌یه‌ی له‌ نیوان دا هه‌یه نه‌مینی.

هه‌روه‌کو چۆن جاران لایان سه‌یر بوو (پاشبه‌ند) بۆ
 قافیوه‌ (پاشکۆ) بۆ ملحق و (گه‌مارۆ) بۆ محاصره‌ به‌کاربه‌ینن
 چونکه‌ ئه‌مانه‌ بۆ که‌لوپه‌ل و کاروباری که‌رو ئه‌سپ و سه‌گ
 به‌کاره‌اتوون، نابی ئه‌مه‌رو پیمان سه‌یر بیت که‌ ناوی
 ئامی‌ریکی ئاشی ئاوی بیی به‌ زا‌راوه‌ بۆ پارچه‌ییکی
 که‌شتی‌ییکی بۆشایی.

رینگه‌ی داتاشین «پنویستی‌یه‌کانی ژیبانی‌یه له نهریتی سووک کردنی وشه‌ی دورودریژی له‌سه‌ر زمان قورسه‌وه هه‌ل قولاوو خوئی چه‌سپاندووو، بویه ده‌بی بو‌دروست کردنی زاراوه‌ی پنویست، شاره‌زایانه په‌یره‌وی بکریت و به‌چاوی نازانستی‌یا نه‌ماشنا نه‌کریت.»^(۲۴)

به‌لئی داتاشین پنویسته‌و تا ئیستا له‌کتیبه‌کانی قوتابخانه‌دا ژماره‌یینک زاراوه‌ی داتاشراو په‌یدا‌بوون و زۆربه‌یان جیی خویمان گرتووو. له‌چا‌و‌زمانی کوردیش دا که ئه‌ویش په‌کیکه له‌زمانه‌کانی هیندوئه‌وروپایی ماوه‌ی داتاشینی تیدا به‌رفراوانه، پیشگرو پاشگریکی زۆرو جوراوجووری هه‌یه‌و وشه‌کانیشی لی‌هاتوون بو‌تیکه‌ل کردن و لیکدان وه‌ک زمانانی دی.

ئه‌وه‌ی له‌رینگه‌ی «داتاشین» سه‌رنجی راکیشام ئه‌وه‌یه که له‌زانستی بایۆلۆجی و کیمیا‌دا له‌هه‌موو زانسته‌کانی دی زیاتر به‌کاره‌اتووو و زاراوه‌کان تا راده‌یینک جیگه‌ی خویمان گرتووو و پنویست کراون؟، وه‌کو له‌ (ئوکسجین) هه‌و ئوکساندن و ده‌ئوکسین، هیلزۆک به‌رامبه‌ر (بیوض ولسود)، (موگنه‌کار) له‌موغنا‌تیس و کارتی‌کردنه‌وه داتاشراون.

سه‌رنجی دووهم ئه‌وه‌یه که ده‌بی خوینهر به‌ئاسانی بنچینه‌ی هه‌ر دوو، یان هه‌ر سێ وشه‌ لیک‌دا‌وه داتاشراوه‌کان بزانی‌ت و سه‌ری لی‌تیک نه‌چیت. به‌نموونه له‌کتیبه‌ی «گیانه‌وه‌رزانی» دا گۆره‌جوولنه‌ به‌مانا (الحركة الانتقالية) دروست کراوه به‌لام گۆر زوو نیشانه‌ی وشه‌ی گۆراو یان گۆرین یان گواسته‌وه به‌ده‌سته‌وه نادات، به‌لکو گۆر له‌نیشانه‌ی ده‌شتایی و قه‌بره‌وه نزیکه.

یان کانه‌زا که له‌کان و (زاده) وه‌هاتوووه زاده‌ش بو‌توخمی مروّفه‌ نه‌ک بو‌کان.

هه‌ر چۆنیک بیت گه‌لیک داتاشراوی دیکه له‌کتیبه‌کان دا جیی خویمان کرده‌ته‌وه و پنویستیان به‌لیکۆلینه‌وه هه‌یه وه‌کو:

وشکاوی: برمائی

نه‌بار: مجدب، بدون مطر

گشتکو: ئینسیکلۆیدیا

راکیشگه: مجرة

کۆرپه‌له‌گه‌شه: النمو الجيني

په‌ره قوناغی جور: المرحلة التطورية للنوع

رێسا: قاعده

به‌رکه‌وت: خارج القسمة

رینووس: إملاء

فیرخواز: متعلم

(۴) وه‌رگێرانی و کردنه‌ کوردی:

وه‌رگێرانی به‌مانا ته‌رجه‌مه‌کردنی زاراوه‌ی بیگانه‌ کوردی‌یه‌کی په‌سندو ته‌واو، له‌هه‌لبژاردنی زاراوه‌ی کوردیش دا به‌رامبه‌ر به‌و زاراوه‌ بیگانه‌ رینگه‌ی دارشتن چاکترین رینگه‌یه. وه‌کو ده‌زانین کتیبه‌کانی قوتابخانه‌ گشتیان (زانست بابه‌ته‌کان) له‌عه‌ره‌بی‌یه‌وه کراون کوردی، بویه وه‌رگێرانی زاراوه‌ ده‌وریکی باش ده‌گیری سه‌رکه‌وتنی وه‌رگێرانه‌که. بی‌گومان ده‌بی له‌م کتیبه‌نه‌ به‌ته‌واوی شیوازی زمانیکی زانستانه‌ی به‌سنگ و ته‌رازوو و ورد بێته‌ کایه‌وه‌و شیوازی ئه‌ده‌بی دوروبکرته‌وه، بو‌نه‌مه‌ش ده‌بی زاراوه‌کان په‌ک جورین، واتا «زاراوه‌ییکی بیگانه‌ هه‌موو جوړه‌ زانسته‌کان دا به‌یه‌ک چه‌شن ته‌رجه‌مه‌ی کوردی بکریت و زاراوه‌ی تاك به‌ تاك ته‌رجه‌مه‌ بکریت چونکه ئه‌مه له‌ دارشتن و له‌ گه‌ردان دا، کار ئاس‌ده‌کات.»^(۲۵)

بو‌وه‌رگێرانی زاراوه‌ش وا چاکه‌ شاره‌زای بابه‌تی زانستی. زمانزان و په‌روه‌ده‌کارو پشپۆری ریزمان و نووسه‌رانی به‌تو-هاوکاری بکه‌ن.

به‌لام کردنه‌ کوردی که ئه‌وه‌تانی به‌عه‌ره‌بی (تعریب) تری ده‌لین وه‌رگرتنی وشه‌ییکی بیگانه‌یه‌ دوای ئه‌وه‌ی ده‌خرینه‌ سه‌ شیوه‌ی ئاخاوتن و موسیقای زمانی کوردی ئیتر له‌وانه‌یه‌ چه‌نه‌ ده‌نگیکی لی‌که‌م بکریته‌وه، یان بگۆردریت وه‌کو: فابریقه. مه‌کینه، جندوکه، بسفیل کردن، غوسل، تاره‌ت، سه‌رفتره. کاپه. ئه‌مه‌ش دوو ریبازی هه‌یه (۲۶)

۱ - وه‌رگرتنی وشه‌ییکی بیگانه‌ به‌بی‌ده‌ستکاری وه‌کو

هنگاریم، کوساین، هایدروجین، ریالیزم، نیمپریالیزم، سوشیالیست، رژیم، سیستم.

۲ - وهگرتنی وشهییکی بیگانه به دستکاری یهوه، شهمش یان له پرووی سیستمی دهنگ، یان له پرووی سیستمی دهستووری ریزمانی یهوه ده بیت. نیمه چ له ریگهی زمانانی دراوسی وهو چ په کسهر کومه لیک زاراوهی لاتینی کون و نه وروپایی تازه مان وهگرتهوه، وهکو فلسفه، موسیقا، نیمپراتور، تهستورلاب، دیموقراتی، فابریقه، قهپتان، شهپقه، پروژه... هتد.

تهوهی له م پرووه سه رنجی راکیشاوم چهند خالیکه:

۱ - هندیك ماموستا له جیاتی وهگرتنی زاراوهییکی زانستی جیهانی، خویان به وهگرتهانی یهوه خه ریک ده کهن و وهگرتهانه کesh بی هووده یه وهکو زاراوهی گالاکی، یان مجه پرهی عه ره بی که ده کرنی به راکیشگه (له راکیشان و جه ره وه).

۲ - زور زاراوه وا هاتوونه ته زمانی کوردی، به تایه تی له عه ره بی یهوه که لابردنیان پیوست نی یه، سه یرم کردوه ماموستا شاکیر فته تاح له هه موان زیاتر له کتیی میژوو و پوره ردهی نیشتمانی تم زاراوانه ی کردوه به کوردی که به پیوست نازانرین، ته مانه چهند نموویه کن له و زاراوانه :-

خه لیه: جی نشین

فلسفه: راستی په رستی

موسیقا: ساز و تاواز

سیاست: زرنگ بازی

وه زارهت: کار به دهستی

وه زیر: کار به دهست

مناره: چراگا

نیعام: پشه وا...

مه لیک: شا

به پیچه وانه شهوه زور زاراوهی بیانی تووش ده بین که نه له میژوو و نه له باری روشنی بریمان دا په گیان داکوتواوه به رامبه ره کانیشیان به کوردی دهست ده کهن، مانیان به پیوست نازانم، به نمونه له کتیی (په رده ی نایینی) دا تم زاراوانه هاتون:

خه شم

ری نمونهی

په روه ردگار

گومراه

مهر دوم

به خشش

به خشنده

میهره بان

ته وانایی

ویل

کلوج

ده بی تهوش بزانی که به ریوه به رینی گشتی خوندنی کوردی ته مرؤ په پره وی بریاریک ده کا که ده لی: وشو زاراوهی بیانی، به لاتینی و فارسی و هی دیکه وه به کار نه هینریت و له جیاتی ته وان کوردی ته گهر نه بو عه ره بی به کار به نیریت. تم بریارهش بی گومان له چاو زاراوهی وه گرته او به کوردی کراو پیوستی به لیکولینه وه هه به.

ته نجام

له ته نجامی وه گرتهانی کتیه کانی قوتابخانه دا به هه زاران زاراوهی زانستی هاتنه مهیدانی به کارهینان، شهش تا قی کرده وه یه که بو هاته به رده م زمانی کوردی که وا وهکو هه موو زمانیکی زیندوو و ره سه ن له تا قی کرده وه که ده ری بردو هه موو نیشانه ییکی ته وه سه ری هه ل دا که وا خه ریکه بناغه ی زمانیکی زانستی کوردی شان به شان زمانی ته ده بی بته دارشتن.

(۳) پروانه: بهر و زاراهوی به کگرتووی کوردی -
دهستی کوردی کوری زانیاری عراق - ل ۳.

(۴) د. محمود الجلیلی. گوڤاری آفاق عربیة - ژ ۱۲ ی
۱۹۸۵

(۵) د. ابراهیم السامرائی - العربیة تواجه العصر - بغداد -
۱۹۸۲ صفحہ (۱۱۸) .

(۶) الأمير مصطفى الشهابي - المصطلحات العلمية في
اللغة العربية / مطبوعات المجمع العلمي العربي بدمشق
۱۹۶۵ / ط ۲.

(۷) سەرچاوه که ی پیشوو.

(۸) د. علي القاسمي - مقدمة في علم المصطلح -
بغداد/ ۱۹۸۵ ل ۶۳

(۹) بو ئهم باسه پروانه (۱) د. ابراهیم السامرائی -
سەرچاوه ی پیشوو تر (۲) د. علی القاسمی - سەرچاوه ی
پیشوو که به په لویوتر له و مهرجانه دواون.

(۱۰) پروانه کتیبی زینده وهرزانی و دروستی / پۆلی
سی یه می ناوهندی چاپی به که م / ۱۹۷۳ لاپه ره ۳۰۹

(۱۱) د. علي القاسمي - سەرچاوه ی پیشوو - ل ۳۶

(۱۲) - مصطفى الشهابي - سەرچاوه ی پیشوو

(۱۳) د. علي القاسمي - سەرچاوه ی پیشوو ل ۱۰۲، هه به
(التضمين) يش به ريگه ييكي دي داده ني، د. عبدالله
الجبوري - رۆژنامه ی (العراق) ۳ - ۳ - ۱۹۸۶

له دانانی زاراهوی ناو کتیبه کانی قوتابخانه دا هه ندیک
جار په پرهوی بنه رت و بنه ما زانستی به کان نه کراوه، له بهر
ئه وه چهند گير وگرفتیک سه ری هه ل داوه، له وانه دانانی
چهند زاراهویيک بو يه ک چه مک و ده ست نه دان و نار يکی
هه ندیک تر له رووی ماناو له رووی زمانه وه.

به يی توانا چه وتی و چه ئری به کانی زاراهوی کتیبانی
خویند نمان پيشان داو بو هر خائیک چهند نمونه به کمان
هینا به وه و ريگه ی با شتر کردنیانمان ده ست نيشان کرد.

له دوايش دا ده ئيين ئهم زاراوانه پيسويستان به
پیدا چوونه وه و ليکولینه وه هه به، سهرباری کاری به رده وام به
مه به ستی :

۱ - بزارکردنیان و پوخته و چاکترکردنیان.

۲ - به ک کردنه وه ی زاراهو دووباره کان، له ريگه ی
به ک کردنه وه ی بنه رته کانی زاراهو دانان و فره هنگ
ريک خستن، ئهم کاره ش سه ره ه ل ده دا بو دانانی
پيوانه ييکی به ک گرتووی زاراهو و تومارکردنی به به لگه
(توثيق) ی زاراهو و سەرچاوه کانی زاراهو و تومارکردنی زانیاری
ده رباره ی ئه و دامو ده زگایانه ی تايه تين به دانانی زاراهو
پروژکه کانیان.

سەرچاوه و په راویزه کان:

(۱) پ. هاوکاری، ژماره (۷۰۰)، ۱۸ - ۸ - ۸۳ ماموستا
نهریمان.

(۲) زاراهوی زانستی کوردی: نه قابه ی ماموستایان / لقي
سليمانی، ژماره (۶) سليمانی - چاپخانه ی ژين / ۱۹۶۰

۳ - جوغرافیای عیراق و . / بو پۆلی سنی یه می ناوهندی / چاپی دووهم / ۱۹۷۳، چاپخانهی حکوومهت، وهرگیبرانی شه کوور مسته فاو هاوری یانی .

۴ - گیانه وهرزانی بو پۆلی شه شه می زانستی، چاپی نویه م / ۱۹۸۵ چاپخانهی پهروه رده له هه ولیر، وهرگیبرانی فؤاد عزیزهت و فریدون محمد فرج و هاوری کانیا ن .

۵ - نابووری بو پۆلی پینجه می ناماده می (ئه ده بی)، چاپی یه که م / ۱۹۷۴ چاپخانهی ئیرشاد. وهرگیبرانی د. سامال مه جید فره ج و هاوری یانی .

۶ - ژماره و پیوان بو پۆلی شه شه می سه ره تایی / چاپی ۱۵ سالی ۱۹۷۳، چاپخانهی ئه سه د / وهرگیبر: ره شید نه جیب .

۷ - جوغرافیای گشتی، بو پۆلی چواره می گشتی، چاپی یه که م / ۱۹۸۵ چاپخانهی عه شتار وهرگیبر د. احسان فؤادو هاوری یانی .

۸ - پهروه رده ی ثانی بو پۆلی یه که می ناوهندی / چاپی سنی یه م / ۱۹۷۲ چاپخانه دار الجاحظ، وهرگیبره کانی، شیخ موحه ممه دی خال و هاوری یانی .

۹ - گو فاری پهروه رده و زانست - ژماره (۱۴) سالی ۱۹۷۸ چاپخانهی دار العراق - به غدا .

(*) پروانه (ئه حمه دی) چاپخانهی فرات / ۱۹۳۶ ل ۶، وه کو سه یرده کیری له وی نووسراوه (عصب) پیه، راستی یه که می (په ی) هیه که مانای ده ماره، بو ئه م مانایه ش پروانه فره نه نگی خال، بهرگی یه که م، په نگی به شیوه ی رینووسی کون نووسرابی .

(۱۴) دکتور کامل حسن البصیر / زاروه ی کوردی - یکو لینه وه وه له سه نه گاندن - سلیمانی / ۱۹۷۹، ل ۸۸

(۱۵) مصطفی الشهابی - سه رچاوه ی پیشوو .

(۱۶) د. علی القاسمی - سه رچاوه ی پیشوو - ل ۹۸

(۱۷) الشهابی - سه رچاوه ی پیشوو .

(۱۸) فره نه نگی خال .

(۱۹) د. علی القاسمی - سه رچاوه ی پیشوو ل ۱۰۲

(۲۰) د. کامل حسن البصیر - سه رچاوه ی پیشوو ل ۷۰

(۲۱) محمد کامل حسین، له د. ابراهیم السامرائی /

سه رچاوه ی پیشوو و لاپه ره (۱۱۷) .

(۲۲) د. علی القاسمی - سه رچاوه ی پیشوو .

(۲۳) منیر البعلبکی قاموس المورد / انکلیزی - عربی .

(۲۴) د. کامل حسن البصیر - سه رچاوه ی پیشوو ل ۷۰ .

(۲۵) د. صبحی کمال حسون - الجمهوریه / بغداد

۱۹۸۶/۱/۱۹

(۲۶) د. علی القاسمی - سه رچاوه ی پیشوو - ل ۹۹

(۲۷) سه رچاوه ی ئه م لیکو لینه وه یه گه لیک کتیبی قوتابخانه یه، به تاییه تی ئه وانه ی زورتر سه یر کراوان، یان ناوانو نام بردوون ئه مانه ن:

۱ - زینده وهرزانی و دروستی - بو پۆلی دووهمی ناوهندی / چاپی دووهم ۱۹۷۳ - چاپخانهی حکوومهت، وهرگیبرانی فؤاد عزیزهت و هاوری یانی .

۲ - زینده وهرزانی و دروستی - بو پۆلی سنی یه می ناوهندی / چاپی یه که م / ۱۹۷۳، چاپخانهی مه عارف. فؤاد عزیزهت و هاوری یانی .

مصطلحات الكتب المدرسية

عبدالرزاق البيمار

وقد تطرق الى مبادئ وضع المصطلح وشرحها بايجاز مذكر نماذج من مصطلحات غير مستساغة بين مشائهم وأخرى جيدة بين محاسنها.

ولاجل تنوير الطرق أمام العاملين في ميدان وضع المصطلحات فقد ذكر الباحث الدليل الصحيح الى ذلك والذي يشمل على مايلي: - الانطلاق من المعاني والعلاقات الموجودة بينها الى خلق المصطلح وليس العكس، والاحاطة بالمصطلح المتوفر في القاموس الكردي وفحصه واستقرائه وإعادة النظر في المصطلحات المتداولة الآن وتبديل غير الصالح منها باخرى كردية رصينة أصيلة، والاقتصاد قدر الامكان في اللغة عند صياغة المصطلح مع مراعاة قواعد اللغة وصرفها.

وعرج الباحث بعد ذلك الى طرق وضع المصطلحات وهي: - الاشتقاق، المجاز، النحت، الترجمة. وشرح من خلالها كيفية وضع المصطلح على هديها وأورد أمثلة كثيرة من المصطلحات المستخدمة في مجموعة من الكتب المدرسية لمراحل مختلفة ومواد عديدة شارحاً لمسلكها وموضحاً لمدلولاتها وجذورها اللغوية وناقداً إياها مبيناً وجوه العيب فيها ومشيداً بالأمثلة الحسنة المستنبطة من تلك الكتب المدرسية.

وخلص في الختام الى ان الكتب المدرسية الكردية من خلال مصطلحاتها ساعدت على تبلور لغة علمية ليس على نطاقها فحسب بل خارجها وعلى صدور المجالات والمطبوعات الدورية والكتب الصادرة باللغة الكردية. وأشار في الختام الى ضرورة مراجعة ودراسة تلك المصطلحات بقصد تنقيتها وتوحيدها وتوثيقها وتوثيق مصادرها.

بدأ التعليم باللغة الكردية في المنطقة الكردية بالعراق بصورة محدودة وعلى نطاق ضيق بعد الحرب العالمية الاولى فقد يعتبر كتاب أولمين قراءتى كوردى المطبوع سنة ١٩٢٠ أول كتاب مدرسي كردي وكان خاصاً بتعليم الالفباء الكردي، واقتصرت الدراسة باللغة الكردية في بعض مدارس مراكز بعض المدن القليلة، وبعد ثورة ١٤ تموز سنة ١٩٥٨ شملت الدراسة جميع المرحلة الابتدائية وفي مدارس المنطقة الكردية، إلا أن ثورة ١٩٦٨ المجيدة فتحت الباب على مصراعيه وأحدثت ثورة في التعليم باللغة الكردية كما وكيفاً، إذ شملت جميع مراحل الدراسة الابتدائية والمتوسطة والثانوية وفي جميع مدارس منطقة كردستان للحكم الذاتي، فقد ترجمت مواد علمية جديدة وربما لأول مرة الى اللغة الكردية كالكيمياء والفيزياء والجبر والمثلثات والطبيعات والاقتصاد وغيرها، ومن خلالها برزت مسألة وضع المصطلحات وتنقيتها وتوحيدها. ولاغرو فقد إعتورت عملية وضع المصطلحات بعض النواقص والسلبيات منها وضع عدة مصطلحات لمفهوم واحد وتكرارها أو تباينها واختلافها في مادة واحدة أو مواد مختلفة، ومنها أيضاً عدم تطابق المصطلح المترجم مع نظيره المترجم منه في المعنى وعدم إعتماذ بعض واضعي المصطلحات الأسس العلمية الواجب إتباعها عند وضع المصطلحات، ومنها عدم استثمار طاقات اللغة الكردية بكافة لهجاتها استثماراً شاملاً حيويماً.

ولاجل إلقاء الضوء على واقع المصطلح في الكتب المدرسية الكردية قام الباحث وبالاعتماد على مصادر علمية عربية بتعريف المصطلح وذكر أهميته بالنسبة للغة،